

NORSK
PRESSEFORBUND

NORSK
REDAKTØRFORENING

NORSK
JOURNALISTLAG

MEDIEBEDRIFTENE

Saksnr. 22/10465.

Oslo, 22.03.2024

Norsk Presseforbund (NP) er paraplyorganisasjonen for frie redaktørstyrte medier, herunder redaktører, journalister og utgivere, som følger Vær Varsom-plakaten og Redaktørplakaten. Våre medlemmer er selvstendige presseorganisasjoner, i styret sitter representanter fra presseorganisasjonene.¹

Norsk Journalistlag (NJ) er både en fagforening og en mediepolitisk organisasjon for redaksjonelle medarbeidere i redaktørstyrte medier, samt frilansere og de som utdanner seg til å bli journalister. NJ ivaretar medlemmenes journalistfaglige interesser, og verner om den redaksjonelle uavhengigheten og ytringsfriheten. NJ har i dag i overkant av 8600 medlemmer.

Norsk Redaktørforening (NR) organiserer rundt 800 norske redaktører fra alle typer medier. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet, redaksjonell uavhengighet og gode rammevilkår for journalistikken er blant organisasjonens hovedarbeidsoppgaver.

Mediebedriftenes Landsforening (MBL) representerer 325 bedrifter med ca. 9000 årsverk (205 mediehus (185 aviser) - kommersiell allmennkringkasting - magasiner - lokal-tv).

Bilder, lyd- og filmopptak i helse- og omsorgstjenesten – Høringsinnspill

Presseorganisasjonene takker for muligheten til å kommentere nye retningslinjer for bilder, lyd og filmopptak i helse- og omsorgstjenesten og for at fristen ble utsatt til 31.3. Vårt perspektiv i denne høringen er mediernes informasjonstilgang, som omfatter både retten til selv å hente ut informasjon, og tilgang til opplysninger via kilder.

Oppsummering av våre viktigste innspill:

- Vi støtter at det utarbeides et rundskriv som slår fast noen hovedprinsipper basert på Åpenhetsutvalgets NOU, men kan ikke støtte rundskrivet slik det er utformet i denne utgaven.

¹ Norsk Journalistlag (NJ), Norsk Redaktørforening (NR), Mediebedriftenes Landsforening (MBL), Fagpressen, Landslaget for lokalaviser (LLA), Norsk Lokalradioforbund (NLR), NRK, TV 2, Magasin (MBL), Warner Bros. Discovery og Viaplay Group.

- Vi støtter et eget punkt om mediernes særlige vern og samfunnsrolle, men mener rundskrivet må skille tydeligere mellom mediene og andres innhenting av informasjon både i form og innhold. Hvis rundskrivet skal fungere som et oppslagsverk, må det tas inn en henvisning til kap 5 og de særlige reglene som gjelder for mediene i hvert tema.
- Vi støtter ikke at sektoren oppfordres til å lage egne retningslinjer, og frykter dette vil føre til regler som griper for langt inn i mediernes tilgang til informasjon.
- Til kapitlet med rettslige rammer (kap 1) har vi flere merknader til de ulike punktene:
 - **Ytringsfrihet** inneholder viktige presiseringer om mediernes særlige vern mot inngrep i ytringsfriheten. Vi foreslår et tillegg i teksten for å gjøre det tydelig at denne beskyttelsen også begrunnes i mediernes ansvar for å *vise frem* offentlige tjenestetilbud, ikke bare kontrollere.
 - **Personvern** er forvirrende og kan føre til misforståelser om forskjellen mellom personopplysningsvern og krav på vern av privatliv. Vi anbefaler at dette skrives om til et hovedpunkt som heter «Privatliv» med underpunkter om personvern, GDPR og personopplysningsvern.
 - **Helserettslig taushetsplikt.** Vi er uenige i den juridiske fremstillingen i dette punktet. Det er en mangel at man ikke nevner informasjonskravet som følger av EMK art 10, som er relevant både som tolkningsmoment av hva som er underlagt taushetsplikt, og som kan føre til at taushetsplikten må vike etter en forholdsmessighetsvurdering.
 - **Forsvarlighetskravet/retten til et forsvarlig arbeidsmiljø.** Det bør komme tydelig frem at terskelen for å nekte fotografering, film- eller lydopptak med henvisning til forsvarlighetskravet er høy, og at det alltid må vurderes opp mot ytringsfriheten. Sektoren bør oppfordres til å finne andre, mindre inngripende løsninger enn å begrense retten til fotografering mv.
 - **Samtykke til behandling av personopplysninger.** Dette punktet går langt i å overstyre pasienters rett til å gi samtykke, og det griper inn i mediernes ansvar for å innhente samtykke. Vi har flere merknader og forslag til endringer, både til innhold og struktur.
 - **Når oppfordring og dialog ikke fører frem.** Her støtter vi at det presiseres at journalister aldri kan bli fratatt utstyret sitt med henvisning til kildevernet, og foreslår en skjerping av ordlyden.
- **Til kapittel 3 «Ansattes og virksomhetens fotografering etc.»**
Her mener vi det bør tas inn en henvisning til at varslingsretten også omfatter en rett til å dokumentere i form av bilder mv.
- **Til kapittel 5 «Medienes og andres fotografering, filming og lydopptak».** Vi støtter mye av innholdet i dette punktet, men mener det går alt for langt i å begrense muligheten for journalistikk på enkelte områder. Vi er uenige i fremstillingen under tittelen «hvis samtykke ikke kan innhentes på forhånd», og mener dette griper uforholdsmessig inn i retten til informasjon (ytringsfriheten).

Vi vil nedenfor kommentere de enkelte punktene i rundskrivet. Vi støtter også innspillene som er gitt i NRK sitt høringssvar.

1. Om rundskrivet og strukturen:

Overordnet støtter vi initiativet med å utarbeide et rundskriv som dette, med prinsipielle utgangspunkter for praksis basert på gjeldende rett. Vårt inntrykk basert på kontakt med journalister og redaktører, er at det er store forskjeller i kunnskapen og bevisstheten rundt denne type spørsmål i helse- og omsorgssektoren. Et rundskriv kan gi gode rammer og veiledning for hvordan enkeltsaker skal løses.

Samtidig er det vanskelig å lage et rundskriv som ivaretar alle hensyn og rettigheter. I forsøket på å forenkle og lage praktiske regler, risikerer man å miste vesentlige poenger. Dette er også vurderingen til Åpenhetsutvalget (som er grunnlaget for at det nå utarbeides et rundskriv) som skriver følgende i sitt forslag til veileder:

«Når det overordnede regelverket stiller slike krav, betyr det at man normalt ikke kan oppstille absolutte regler. Absolutte regler kan nemlig gå for langt i å ta hensyn til kun én, eller et begrenset utvalg, av de overordnede verdiene som er listet opp ovenfor.»²

Vi mener forholdsmessighetsvurderingen, som skal være ledende i vurderingen på dette feltet, er underkommunisert i rundskrivet. Vi foreslår å ta inn dette punktet fra Åpenhetsutvalgets veileder inn i rundskrivet, som et grunnleggende krav til all saksbehandling:

«Forbud mot bilder, film eller lydopptak kan bare pålegges andre hvis man kan begrunne forbudet på saklig måte og det er forholdsmessig. Det må derfor gjøres en vurdering av saklighet og en konkret interesseavveining.»

Vi mener rundskrivet går for langt i å begrense pressens rett til å innhente informasjon på flere områder. Selv om loven formelt sett veier tyngst ved eventuell motstrid, vet vi at i praksis vil rundskrivet bli avgjørende. Derfor er det ekstra viktig at de føringene som legges inn i rundskrivet, blir overordnet nok til å tilrettelegge for konkrete vurderinger som ivaretar grunnleggende menneskerettigheter. Ønsket om å forenkle kan ikke gå på bekostning av menneskerettighetene.

Det bør komme tydeligere frem at den klare hovedregelen er at det er lovlig å ta bilder/filmopptak og at det er publiseringen som eventuelt kan være ulovlig. Med andre ord bør det skilles skille tydeligere mellom opptak og publisering.

Vi støtter ikke oppfordringen om å lage lokale retningslinjer på dette området, i hvert fall ikke når det gjelder forholdet til mediene. Det er en betydelig fare for at disse blir strengere enn det loven og det rettslige rammeverket gir grunnlag for. Dette vet vi er tilfelle for retningslinjer som utarbeides på arbeidsplasser, i forsøket på å regulere forholdet mellom ytringsfrihet og lojalitetsplikt. Her viser forskning undersøkelser fra Sivilombudet at disse ofte ender opp med å begrense mer enn å opplyse. Dette er nærmere beskrevet i Ytringsfrihetskommisjonens utredning.³ En Fafo-undersøkelse fra 2022 fant at ansatte som har rutiner for kommunikasjon, vurderer sine muligheter for å ytre seg offentlig som dårligere enn de som ikke har det.

Selv om dette gjelder et annet saksområde, viser det likevel at denne type interne regler kan være begrensende for ytringsfriheten.

² NOU 2019: kap 18.2, del 2. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-10/id2643015/?ch=5-KAP18-2>

³ NOU 2022:9 kap. 15.4.3 med videre henvisninger.

Til strukturen foreslår vi derfor at direktoratet ikke anbefaler lokale retningslinjer, men i stedet oppfordrer sektoren til å sette seg inn i rundskrivet og gjeldende rett, og at man forsøker å løse enkeltsaker innenfor dette. Dette innspillet forutsetter at rundskrivet blir justert i tråd med våre innspill til innholdet.

Vi vil også advare mot å bruke alt som fremgår av NOU-en fra 2019 som et uttrykk for gjeldende rett. Dette er et utvalg som har gjort egne vurderinger på et krevende område. Vi er særlig kritiske til flertallets tolkning av den helserettslige taushetsplikten og samtykke (NOU-en kap 12), og som er lagt til grunn i rundskrivets kap. 2 og kap. 5. Det har på dette området også skjedd en betydelig rettsutvikling siden 2019, som støtter opp under mindretallets argumentasjon.

Forholdet mellom privatliv og personvern er også et dynamisk felt som påvirkes av rettsutviklingen i EMD og EU-domstolen, noe som gjør det ekstra problematisk med absolutte regler. Der disse rettighetene står opp mot hverandre, må det gjøres en konkret vurdering basert på flere og nyere rettskilder.

Dette blir særlig problematisk opp mot forholdet til mediene, som har et særlig vern mot inngrep i ytringsfriheten.

Videre mener vi det må komme tydeligere frem ikke bare i innholdet, men også formen til rundskrivet, at medienes rett til informasjon har et særlig sterkt vern. Medienes informasjonstilgang bør behandles i egne avsnitt, slik det er gjort i NOU-en. Dette er kap. 5 i rundskrivet inne på, men bør presiseres enda tydeligere.

Det bør komme tydeligere frem at mediene normalt gjør en rekke opptak som det ikke er aktuelt å publisere, samt at mediene både i innsamlingsfasen og publiseringsfasen er bundet av de presseetiske bestemmelsene i Vær Varsom-plakaten.

Av samme grunn bør det tas inn en henvisning i hvert punkt til kapittel 5. Dette er viktig fordi rundskrivet vil bli brukt som et oppslagsverk, og ikke et dokument som leses fra start til slutt.

2. Kommentarer til kap. 2 «Rettslige rammer»

Ytringsfrihet

Rundskrivet gir etter vårt syn en god redegjørelse for ytringsfriheten. Det er bra og riktig at det viser til infrastrukturkravet i Grunnloven og kobler dette opp mot pressefrihet. Å legge til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale handler blant annet om å gi innblikk i offentlige tjenestetilbud, slik at folk har grunnlag for å gjøre seg opp en mening. Åpenhetsutvalget påpeker at infrastrukturkravet kan ha direkte eller indirekte betydning for forvaltningens skjønnsutøvelse, for eksempel i vurderingen av om man kan regulere andres fotografering eller filmopptak, se NOU-en punkt 4.2.3.2. Dette poenget bør gå fram av veilederen, sammen med en henvisning til kapittel 5 i rundskrivet.

Vi mener avsnittet om medienes særlige vern, er viktig og nødvendig å ha med i denne redegjørelsen. Vår opplevelse er at det ofte mangler kunnskap om medienes tilstedeværelse, og innhenting av informasjon har en særlig rettslig beskyttelse.

Vi foreslår et tillegg for å klargjøre at dette ikke bare gjelder kontrollfunksjonen, men også det å

være til stede for å vise frem hvordan offentlige tjenestetilbud fungerer. Dette følger av NOU-en kap. 12.9.5. Se forslag under i rødt/kursiv:

«Ettersom mediene har en spesiell funksjon *i å vise fram og kontrollere hvordan offentlige tjenester og institusjoner fungerer som kontrollør av makthavere*, har mediene rett til å motta informasjon et særlig vern. Det offentlige har derfor plikt til å tilrettelegge for at mediene får gjort jobben sin, også i vanskelige situasjoner eller kriser. Mediernes viktige rolle i demokratiske samfunn innebærer at det skal mer til for at et inngrep mot mediene er nødvendig og forholdsmessig enn tilsvarende inngrep mot andre.»

Personvern

Overordnet mener vi avsnittet om personvern bør skrives om. Vi mener dette avsnittet er beskrevet på en måte som kan skape uklarhet om forskjellen mellom personopplysningsvernet som bla. følger av GDPR, og retten til privatliv.

Vi ser at NOU-en bruker «personvern» i overskriften i kapitlet, men i selve omtalen bruker utvalget mest «privatliv», se for eksempel første setning i 4.4.1. Til sammenligning bruker Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9) «privatliv», se kap. 4.4.2, mens Personvernkommissjonen (2022:11) bruker begrepet «personvern», men legger samtidig opp til en bred definisjon av begrepet inn i kap 3, se for eksempel følgende sitat: *«Personvern er derfor nært knyttet til enkeltindividers muligheter for privatliv, selvbestemmelse og selvutfoldelse.»* Privatliv er også det begrepet som brukes i de rettsregler som gjelder, jf. EMK art. 8. Samlet mener vi dette viser at «privatliv» er en riktigere og mer opplysende betegnelse.

Den praktiske betydningen av å bruke «privatliv» framfor «personvern», vil være å skille klarere mellom person**opplysnings**vern (alle opplysninger som kan knyttes til en person, se NOU-en kap 5) og privatliv/personvern. Vår erfaring er at GDPR fort blir brukt som grunnlag for å avvise spørsmål om tilgang fra journalister, og at frykt for de store bøtene ved brudd på GDPR gjør at den tolkes mye strengere enn den skal. I omtalen av privatliv bør det derfor inn en klargjøring av forskjellen mellom vern av privatliv og personopplysningsvern.

Vi mener videre at unntaket for journalistisk virksomhet må omformuleres. Vi viser her til følgende setning:

«I vurderingen av om personvernregelverket skal gjelde, skal det hensyn til samfunnets interesse i behandlingen av opplysningene og til konsekvensene for den som får sine opplysninger spredd. Herunder skal det vurderes om personen har et særskilt behov for vern.»

Når det gjelder mediene, er denne beskrivelsen ikke riktig. Som NRK påpeker i sitt høringssvar er Redaktørstyrte medier unntatt fra de fleste av bestemmelsene i GDPR. Det følger av personopplysningsloven § 3 tredje ledd at når medier omfattet av medieansvarsloven behandler personopplysninger utelukkende for journalistiske formål, er de unntatt fra de aller fleste bestemmelsene i personopplysningsloven. Dette er en absolutt regel. Det skal ikke foretas noen vurdering av hensyn til samfunnets interesse i behandlingen av opplysningene, konsekvensene for den som får sine opplysninger spredd, om personen har et særskilt behov for vern, eller lignende. Dette fremgår direkte av bestemmelsens ordlyd og er uttrykkelig presisert i forarbeidene til bestemmelsen. I Juridikas lovkommentar står det følgende:

«Dersom den behandlingsansvarlige er underlagt medieansvarsloven, skal det altså ikke foretas noen nødvendighetsvurdering etter § 3 første ledd første punktum. Formålet med bestemmelsen er, ifølge forarbeidene, å klargjøre at slike medier ikke trenger å foreta en konkret nødvendighetsvurdering etter første ledd.» Åste Marie Bergseng Skullerud mfl., Personopplysningsloven. Lovkommentar, [§ 3. Forholdet til ytrings- og informasjonsfriheten](#), [Juridika](#)

Det er viktig at det ikke skapes uklarhet om dette i rundskrivet. Det bes om at avsnittet endres slik at det tydelig fremkommer at redaktørstyrte medier er unntatt fra de aller fleste bestemmelsene i GDPR og at mediene ikke trenger samtykke (behandlingsgrunnlag) når de behandler personopplysninger for journalistiske formål. Dette gjelder behandling av personopplysninger både i innsamlings-, undersøkelses- og publiseringsfasen.

Videre mener vi setningen «Alle mennesker har en ukrenkelig egenverdi» må bort. I likhet med ytringsfriheten, kan det gjøres inngrep i privatlivet når det er nødvendig og forholdsmessig. Som innledning bør man heller vise til denne avveiningen, for eksempel slik (hentet fra Datatilsynet.no): «*Retten til personvern (privatliv, vår anm.) er ikke en absolutt rettighet. Den må avveies og balanseres mot andre grunnleggende menneskerettigheter, slik som ytringsfriheten. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen har presisert at retten til ytrings- og informasjonsfrihet og retten til personvern må anses likeverdige i denne balanseringen.*»⁴

Den helserettslige taushetsplikten

Beskrivelsen av hva som ligger i den helserettslige taushetsplikten er ikke i tråd med gjeldende rett.

Vi mener beskrivelsen av hva som ligger i den helserettslige taushetsplikten går lenger enn taushetsplikten faktisk rekker.

Etter helsepersonelloven § 21 skal helsepersonell hindre at andre får adgang eller kjennskap til opplysninger om folks sykdoms- eller personlige forhold.

Både rundskrivet og NOU-en legger til grunn at bare det å la en journalist være til stede der det kommer eller er en pasient/beboer, er et brudd på den helserettslige taushetsplikten. Vi viser her til følgende utdrag fra rundskrivet:

«Ved noen avdelinger eller tjenestesteder må virksomheten derfor av personvern hensyn være restriktive når det gjelder adgang for utenforstående for eksempel mediene, til å være til stede for å filme, fotografere eller ta lydopptak. Det gjelder blant annet steder der det rutinemessig vil være vanskelig eller umulig å innhente forhåndssamtykke fra pasienter eller brukere som vil bli eksponert, for eksempel i akuttmottak eller andre akuttsituasjoner, eller lavterskeltilbud der pasienter møter opp uten forhåndsavtale. Se vedlagt notat om taushetsplikt og ytringsfrihet.»

Skal man forfølge dette resonnementet, må det også bety at institusjonene daglig bryter taushetsplikten ved å la besøkende, reparatører, håndverkere og andre som av andre grunner er innom institusjonen, få tilgang til lokalene. Slik er det åpenbart ikke. Den helserettslige taushetsplikten må, i likhet med alminnelig taushetsplikten, tolkes i lys av andre nødvendige

⁴ <https://www.datatilsynet.no/regelverk-og-verktoy/lover-og-regler/personvern-og-ytrings-og-informasjonsfrihet/>

hensyn, som retten til besøk (EMK art 8) og samfunnets krav på informasjon og den enkeltes rett til å ytre seg via mediene (EMK art.10).

Det er altså snakk om en avveining mellom EMK art 8 og EMK art 10. Hensynet til privatlivet skal ikke gripe uforholdsmessig inn i ytringsfriheten. I likhet med at taushetsplikten ikke kan tolkes så strengt at det hindrer besøk ved institusjonene, mener vi taushetsplikten ikke kan tolkes så strengt at det hindrer vesentlig journalistikk. Å holde tilbake informasjon, eller som her – nekte pressen tilgang til informasjon – kan føre til at samfunnet går glipp av viktig kunnskap og det kan svekke pressens mulighet til å ivareta sitt samfunnsoppdrag. Det vil etter vårt syn være et uforholdsmessig inngrep.

EMDs storkammer har satt opp fire vurderingskriterier for forholdsmessighetsvurderingen som skal gjennomføres ved inngrep i ytringsfriheten: Formålet med innsynskravet, rollen til den som ber om informasjon, om informasjonen har allmenn interesse og om informasjonen er tilgjengelig.⁵ Disse kriteriene må inn i rundskrivet.

Videre må poenget om at medienes rett til informasjon har et særlig vern etter EMK art 10, inn i punktet om helserettslig taushetsplikt. Dette innebærer at i noen situasjoner vil det å holde tilbake opplysninger, også når de er underlagt taushetsplikt, være et uforholdsmessig inngrep i ytringsfriheten.⁶

Den samfunnsmessige betydningen av opplysningene og hvem som spør, må veies opp mot risikoen for spredning av opplysningene. Redaktørstyrte medier i Norge har forpliktet seg på Vær Varsom-plakaten. Det gir enkeltpersoner og institusjonene beskyttelse mot publisering og spredning av opplysninger. I vurderingen av privatliv vil ofte etikken være strengere enn jussen. Hvis en tilstedeværende journalist ser en pasient på en institusjon i forbindelse med et journalistisk prosjekt, vil det være i strid med de presseetiske prinsippene å spre disse opplysningene uten samtykke. Det vil som regel også være et klart brudd på de premisser som er lagt for medienes tilstedeværelse. Til sammenligning har redaktørstyrte medier tilgang på svært private opplysninger under rettssaker og gjennom tilgang til kjennelser, under forutsetning om at de ikke spres. Domstolen viser ofte til de presseetiske regler som tilstrekkelig beskyttelse mot spredning, i kjennelser som gjelder medienes tilstedeværelse.

Vi viser også til Åpenhetsutvalgets NOU, punkt 4.2.4.5, der det blant annet står at «medienes rolle i demokratiske samfunn innebærer at det skal mer til for at et inngrep mot mediene er nødvendig og forholdsmessig enn tilsvarende inngrep mot andre» og at «Lyd og bilde har et format som gjør det spesielt egnet som dokumentasjon på faktiske hendelser.»

Samlet mener vi derfor rundskrivet fremstiller jussen feil på dette området, og at beskrivelsen av hva som ligger i den helserettslige taushetsplikten, må endres. Dette gjelder særlig opp mot forholdet til mediene.

⁵ Magyar mot Ungarn fra 8. november 2016, avsnitt 158–170. Denne dommen er også vist til i NOUen i en særmerknad fra mindretallet, kap 16.

⁶ Ytringsfrihetskommisjonen foreslår at dette tas inn i forvaltningsloven som et eget unntak for å beskytte informasjonskravet i EMK art 10, se NOU 2022:9, kap. 11.8.5.

Punktet inneholder råd som går utover det som følger av taushetsplikten.

Videre inneholder dette punktet noen føringer som kan skape uklarhet knyttet til hva som er en del av taushetsplikten, og hva som er råd utover dette.

Å bryte taushetsplikten er straffbart. Praksis viser at taushetsplikten ofte tolkes strengere enn det er grunnlag for, av frykt for å gjøre feil, noe både Forvaltningslovutvalget (2019) og Ytringsfrihetskommisjonen påpeker.⁷ Råd som går utover det som følger av taushetsplikten, hører derfor ikke hjemme i et punkt som skal beskrive taushetsplikten.

Vi mener følgende setning er særlig problematisk: «*Helsepersonell som er til stede og yter helsehjelp har imidlertid taushetsplikt på vanlig måte, og bør oppfordre til at medier og andre utenforstående holder avstand til situasjoner der det ytes helsehjelp til skadde personer.*»

Det er ekstra problematisk at denne oppfordringen retter seg mot redaksjonelle medier. Redaksjonelle medier er underlagt presseetiske regler, som også handler om å opptre hensynsfullt i slike situasjoner, men dette er det mediene selv som håndterer, ikke tilstedeværende helsepersonell.

I avsnittet «Virksomhetenes ansvar» støtter vi at det tas inn en formulering om at institusjonene må gjøre en konkret vurdering i lokaler og situasjoner der det som hovedregel ikke er lov til å filme, men mener begrensningen om at dette bare gjelder «*viss spesielle situasjoner eller nye problemstillinger oppstår*» ikke bør gjelde når mediene spør. Slike henvendelser må alltid vurderes konkret i lys av informasjonskravet i EMK art 10.

Vi anbefaler at det tas inn en henvisning til kapittel 5 etter setningen om at taushetsplikten ikke er til hinder for at mediene og andre fotograferer eller filmer på ulykkessteder, for eksempel slik: «Om forholdet til mediene, se kap. 5».

Forsvarlighet og retten til et forsvarlig arbeidsmiljø

Det må komme tydelig frem at terskelen for å nekte fotografering, film- eller lydopptak med henvisning til forsvarlighetskravet er høy, og at det alltid må vurderes opp mot ytringsfriheten. I dagligtalen er forsvarlighet et begrep som kan romme mye, og vi frykter at dette vil bli brukt til å gjøre uforholdsmessige inngrep i ytringsfriheten. Dette forsterkes av at eneste krav er at «evnen til å yte forsvarlig helsehjelp **reduseres.**»

Vi mener formuleringen som skal ivareta pressens krav på informasjon, ikke er god nok:

Hvilke inngrep som kan gjøres overfor den enkelte med grunnlag i kravet til forsvarlige tjenester, vil variere. Begrunnelser som er tilstrekkelige for restriksjoner overfor pårørende eller andre besøkende, er ikke automatisk tilstrekkelige til å legge restriksjoner på pressens arbeid.

Videre mener vi avsnittet om «virksomhetens ansvar» er alt for ensidig vektet mot begrensninger, og ikke det ansvaret virksomheten har til å tilrettelegge for at mediene kan dokumentere og observere.

Vi viser her også til mindretallet i NOU-en som har tatt dissens i spørsmålet på om forsvarlig drift kan utgjøre et selvstendig grunnlag for inngrep, jf. kap 16:

⁷ NOU 2019: 5, kap. 19.1, NOU 2022:9 kap. 11.3.3.

«Mindretallet mener «forsvarlig drift», herunder hensynet til ansattes arbeidsmiljø, i flere sammenhenger i denne utredningen trekkes for langt. Det vil kunne være for enkelt å nekte medier adgang på uberettiget grunnlag, dersom det holder å argumentere for at tilstedeværelsen går ut over driften, tjenestetilbudet eller arbeidsmiljøet. Selv om utredningen påpeker at det å nekte adgang skal knyttes til kravet om forsvarlighet, mener vi det bør tydeliggjøres at det å nekte særlig mediene å fotografere, filme eller gjøre lydopptak må knyttes til pasienters, brukeres og tjenestemottakeres grunnleggende rettigheter. Vi sikter da til deres rett til ikke å få krenket sitt personvern og til et forsvarlig tjenestetilbud. Terskelen for å nekte mediene tilgang skal være høy.»

Vi stiller oss bak denne kommentaren fra mindretallet, og mener sektoren bør oppfordres til å finne andre, mindre inngripende løsninger enn å begrense retten til fotografering mv. Videre bør mediernes rett til innhenting av informasjon og til å drive research, bør behandles i et eget punkt. Vi foreslår også å ta inn en henvisning til infrastrukturkravet i Grunnloven § 100 (6), plikten til å tilrettelegge for tilgang til informasjon (en åpen og opplyst samtale) og konkretisere dette i kapittel 5, sammen med en henvisning fra dette avsnittet til kap. 5.

Samtykke

Redaktørstyrte medier er som nevnt unntatt fra de fleste bestemmelsene i GDPR, herunder krav om samtykke/behandlingsgrunnlag

Punktet om mediernes ansvar for samtykke, bør stå under de generelle reglene om samtykke, og ikke under «samtykke til behandling av personopplysninger» slik det står nå. Videre bør mediernes ansvar på dette feltet komme tydeligere fram, slik det gjør i Åpenhetsutvalgets NOU, punkt 6.5.

Slik det står i rundskrivet, faller budskapet bort i at formuleringen starter slik: «Med visse unntak gjelder krav om samtykke...» Denne setningen bør fjernes. I stedet bør man gå rett på det som er regelen: «*Den personen som skal dele eller publisere materialet har ansvaret for å innhente et gyldig samtykke. Pasienter og brukere velger selv om de vil la seg intervjue av mediene, og det er ikke helsetjenestens eller helsepersonellens ansvar å kontrollere eller sikre kvaliteten på det samtykket pasient eller bruker har gitt til andre som skal gjøre intervjuer eller dele bilder, film og lydopptak.*»

Vi mener formuleringen om at «*selv om pasienten samtykker til at utenforstående gis tilgang til taushetsbelagt informasjon, har helsepersonellet ingen plikt til slik deling. Helse- og omsorgstjenesten må i hvert enkelt tilfelle vurdere om en deling av opplysninger er forsvarlig og i pasientens interesse*», kan gi grunnlag for feil praktisering av loven. Som det fremgår av helsepersonelloven § 22 er taushetsplikt ikke til hinder for at opplysninger gjøres kjent for den opplysningene direkte gjelder, eller for andre i den utstrekning den som har krav på taushet samtykker. Formuleringen i avsnittet over kan tolkes slik at dette ikke gjelder. Det bes således om at formuleringen endres

Videre mener vi denne formuleringen merket i kursiv under er dypt problematisk:

«Et unntak vil være dersom pasienten eller brukeren har redusert samtykkekompetanse. Helse- og omsorgstjenesten vil da kunne ha et omsorgsansvar for pasienten eller brukeren som tilsier

at de bør orientere den som har innhentet eller skal innhente samtykke om sin vurdering. *For pasienter som kan være i en særlig sårbar situasjon, bør helsetjenesten bidra til at pasienten eller brukeren forstår rekkevidden av hva et samtykke til å delta i en TV-produksjon eller tilsvarende vil kunne innebære med tanke på blant annet framtidig eksponering, samt bidra til at pasienten eller brukeren er trygg på at et samtykke når som helst kan trekkes tilbake.»*

Her griper rundskrivet langt inn i det som er medienes ansvar. Vi viser her spesielt til Vær Varsom-plakaten 3.3, 3.9 og 4.3 som samlet forutsetter at mediene klargjør premissene og opptrer hensynsfullt i det journalistiske arbeidet, ikke misbruker andres sviktende dømmekraft, manglende medieerfaring eller uvitenhet og har respekt for menneskers privatliv. Hvis helsepersonell mener pressen handler i strid med disse presseetiske kravene, kan dette klages inn til Pressens Faglige Utvalg, men ansvaret skal ikke legges over på tilstedeværende helsepersonell.

Begrepet «reduisert samtykkekompetanse» må knyttes mye tydeligere opp mot hva som ligger i dette. Det avgjørende må være om den reduserte samtykkekompetansen omfatter det å gi samtykke til tv-produksjoner. Hvis ikke det er tilfellet, gjelder heller ikke noe unntak fra utgangspunktet om at mediene har ansvaret for å innhente samtykke. Som også Åpenhetsutvalget påpeker i sin utredning, er det ikke åpenbart at manglende samtykkekompetanse etter helsepersonelloven, tilsier manglende kompetanse til å la seg fotografere, intervjuet el. Dette må vurderes konkret i hver enkelt sak.

Vi foreslår derfor at dette punktet fjernes. Hvis det skal stå noe om redusert samtykkekompetanse, har vi følgende forslag til tekst:

«For pasienter med redusert samtykkekompetanse bør Helse- og omsorgstjenesten vurdere om de bør orientere den som har innhentet eller skal innhente samtykke om forhold som kan ha betydning for medienes til å vurdere forsvarlighet, dømmekraft og hensynet til privatliv. Er det ikke mulig å gjøre dette innenfor rammen av taushetsplikt, kan helsetjenesten i stedet gjennomføre en samtale med pasienten for å forsikre seg om at vedkommende forstår hva samtykket går ut på. Det endrer ikke utgangspunktet om at dette er medienes ansvar.»

Vi mener også følgende setning må strykes:

«Det er journalisten eller mediene som har det primære ansvar for at deltakernes integritet og verdighet blir ivaretatt i f.eks. kontakten med en journalist eller under en TV-produksjon. Likevel bør helsetjenesten si fra og ev. avslutte sitt eget bidrag i produksjonen dersom de vurderer at dette ikke blir gjort på en tilstrekkelig måte.»

Også her får helsepersonell en helt umulig rolle som overredaktør. Vi stiller også spørsmål ved hva som er det rettslige grunnlaget for at helsepersonell kan gripe inn overfor en pasient eller beboers frie vilje om å delta i en produksjon eller ha kontakt med en journalist ut ifra en egen vurdering av at dette går utover pasientens verdighet/integritet.

Videre mener vi følgende setning er feil og et inngrep i pasienters rett til å bestemme over egne opplysninger og gi samtykke:

«Det er viktig å være oppmerksom på at selv om pasienten samtykker til at utenforstående gis tilgang til taushetsbelagt informasjon, har helsepersonellet ingen plikt til slik deling. Helse- og omsorgstjenesten må i hvert enkelt tilfelle vurdere om en deling av opplysninger er forsvarlig og i pasientens interesse. Det gjelder særlig der pasienten eller brukeren har redusert samtykkekompetanse, og det ev. er nærmeste pårørende som har samtykket i pasientens eller brukerens sted.»

Slik dette er formulert, ser det ut som at helsepersonell kan nekte å gi ut en journal med opplysninger om en pasient, selv om pasienten har samtykket til deling. Dette mener vi er feil. Hvis den taushetsplikten skal beskytte opphever taushetsplikten, bortfaller også grunnlaget for taushetsplikt. Hvis helsepersonell likevel skal holde tilbake opplysningene, må de ha et eget rettsgrunnlag for dette. Vi kan ikke se at den tolkningen rundskrivet her legger til grunn, har støtte verken i loven (helsepersonelloven § 22) eller de merknadene til helsepersonelloven § 22 som det henvises til i rundskrivet.

Når oppfordring og dialog ikke fører frem

Rundskrivet inneholder en viktig og riktig presisering av at journalister ikke kan fratas sitt utstyr. Her bør det fremgå enda tydeligere av rundskrivet at **ingen** kan frata pressens utstyr. Å frata pressens utstyr er brudd på kildevernet og et alvorlig inngrep i ytringsfriheten. Vi foreslår derfor en skjerping av ordlyden på dette punkt, så det ikke er noen tvil om at det aldri kan skje:

Ingen kan frata journalister sitt utstyr, verken mobil, kamera eller lydopptaker. Å frata pressens utstyr er et alvorlig inngrep i kildevernet og ytringsfriheten.

3. Kommentar til «3. Ansattes og virksomhetens fotografering, filming og lydopptak og pasienters, brukeres og pårørendes fotografering, filming og lydopptak»

En grunnleggende del av ytringsfriheten er retten til å varsle. Dette innebærer også en rett til å dokumentere i form av bilder og opptak, også når det gjelder taushetsbelagte opplysninger. Denne viktige rettigheten, som etter loven har en særlig sterk beskyttelse, er ikke nevnt i Rundskrivet. Dette avsnittet mangler en henvisning til ansattes rett til å dokumentere for eksempel ved varsling. Vi mener derfor det må inn en henvisning til retten til å varsle i arbeidsmiljøloven kap. 2 A, og en tydelig presisering av at taushetsplikten ikke griper inn i retten til å dokumentere ved varsling. Dette kan for eksempel gjøres sånn:

Arbeidstakere har rett, og noen ganger også en plikt, til å varsle. Dette er en del av ytringsfriheten etter EMK art. 10 og Grunnloven § 100, som har et særlig sterkt verk. Den helserettslige taushetsplikten griper ikke inn i retten til å varsle. Det betyr at arbeidstaker kan ta bilder eller gjøre opptak i en varslingssituasjon, se arbeidsmiljøloven kap 2A.

4. kommentar til «5. Medienes og andres fotografering, filming og lydopptak»

Punktet «Åpenhet er viktig og nødvendig» er en god redegjørelse for gjeldende rett, og vi støtter dette punktet. Vi foreslår at dette kobles opp mot infrastrukturkravet i Grunnloven, som rundskrivet nevner innledningsvis.

Punktet «Begrensninger må veies opp mot ytringsfrihet og medienes rett til å hente inn informasjon» gir et godt og riktig utgangspunkt om at medienes innsamlingsfase har et særlig vern, men det angis for mange grunnlag for inngrep. Vi er uenige i at hensynet til et forsvarlig arbeidsmiljø, er et tilstrekkelig grunnlag for å nekte mediene å fotografere eller gjøre intervjuer på en institusjon, og mener dette må ut. Når det er sagt, er det viktig at man i neste setning sier at begrensninger må veies opp mot ytringsfrihet og medienes særlige krav på vern.

Annet avsnitt i dette punktet («På grunn av mediens samfunnsrolle ..») gir god veiledning i form av grenser for hva som ikke gir grunnlag for å nekte eller bortvise journalister.

Punktet «Pasienter og pårørende står fritt til å ha kontakt med og uttale seg til mediene». Vi støtter at det tas inn at pasienter, brukere, pårørende og ansatte står fritt til å ha kontakt med pressen, og at terskelen for å nekte slik kontakt, skal være høy. Vi støtter også krav om skriftlighet for særlig inngripende beslutninger, som fotoforbud eller bortvisning.

Punktet «Det er medienes ansvar å vurdere hva som skal publiseres». Vi støtter at det tas inn et eget punkt om medienes eget ansvar for hva som publiseres. Beskrivelse bør utvides til å inkludere det som innhentes, for eksempel sånn:

«Det er medienes ansvar å vurdere hva som skal publiseres og hva de innhenter av informasjon. Mediene har også et selvstendig ansvar for å innhente informert samtykke.»

Vi støtter også NRKs innspill om at det bør tas med noe mer om de presseetiske bestemmelsene i VVP – eksempelvis følgende: «Mediene er forpliktet til å følge de yrkesetiske bestemmelsene som er nedfelt i Vær Varsom-plakaten. Disse gjelder både under innsamling av informasjon (ved filming, fotografering og lydopptak) og ved publisering. Dette innebærer blant annet at mediene skal opptre hensynsfullt i hele den journalistiske arbeidsprosessen og vise særlig hensyn overfor personer i sorg eller sjokk eller personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Videre skal det vises respekt for menneskers privatliv, personlige/private forhold skal ikke fremheves når dette er saken uvedkommende og det skal tas særlig hensyn til barn og hvilke konsekvenser en publisering kan få for barnet - også i de tilfeller foresatte har gitt sitt samtykke til eksponering.»

Punktet: «Hvis samtykke ikke kan innhentes på forhånd»: Nødvendig med gyldig samtykke før mediene gis tilgang til taushetsbelagt informasjon

Vi er uenige i hele fremstillingen som står under tittelen «Nødvendig med gyldig samtykke før mediene gis tilgang til taushetsbelagt informasjon», og mener en slik tolkning vil innebære et uforholdsmessig inngrep i medienes mulighet til å innhente informasjon og gjøre research. Vi viser her til våre kommentarer under «den helserettslige taushetsplikten».

I praksis vil dette stoppe journalistiske prosjekter som har stor allmenn interesse og betydning for folks mulighet til å få et innblikk i sentrale deler av samfunnet.

Med disse reglene risikerer vi at programmer som «Helene sjekker inn», «Unik», «113» og «Hjertebarn» ikke kan produseres, som alle på ulike vis gir samfunnet innblikk i hvordan offentlige helsetjenester ser ut og fungerer. Det samme gjelder reportasjer som denne, der

fagbladet «Sykepleien» følger en dag på jobb i Hjemmetjenesten⁸ og dokumentarfilmer som «Uten ansikt», der Margareth Olin beskriver sitt møte med de glemte fangene i kjelleren på Ila Fængsel og forvaringsanstalt og dermed viser frem hvordan psykisk syke mennesker mangler behandlingstilbud⁹. Den type journalistikk krever at journalister er til stede og kan gjøre research, og dermed også kan se at personer befinner seg på institusjon uten at dette publiseres uten samtykke fra dem det gjelder.

Vi viser her til mindretallets synspunkt i NOU-en (kap 16) og merknad i kap. 12.4.2 der tre av medlemmene, deriblant en kommunikasjonssjef i en større kommune, skriver i en særmerknad at de frykter at denne beskrivelsen av gjeldende rett vil skremme institusjonene til mindre åpenhet.

I en kommentar i Stavanger Aftenblad skriver journalist Thomas Ergo som også var ett av medlemmene i Åpenhetsutvalget, en kritisk merknad til utvalgets konklusjon, og viser blant annet til at overlege Mads Gilbert i en debatt om denne type programmer fra helsetjenesten, kaller denne type programmer for «folkeopplysning» og viktige innblikk i velferdsstaten, samtidig som at han omtaler seg selv om en «taushetspliktsfundamentalist». ¹⁰

Som mindretallet i NOU-en skriver, er slike programmer vesentlig for at samfunnet skal få innblikk i hvordan helse- og omsorgstjenesten fungerer. Dette er institusjoner som ivaretar viktige samfunnsoppgaver og forvalter store offentlige verdier. De har direkte innvirkning på folks liv og helse. Programmene bidrar til åpenhet om sykdommer og tjenestetilbud, og kan gi økt forståelse blant folk om hvordan det er å leve med en bestemt diagnose eller lidelse, enten som pårørende, bruker, beboer eller pasient. Det kan også gi god innsikt i hverdagen til de ansatte ved institusjonene. Videre kan denne journalistikken vise konsekvensene av politiske beslutninger og prioriteringer innen helse- og omsorgssektoren, som igjen gir grunnlag for en opplyst samfunnsdebatt.

Å beskytte mediernes mulighet til å drive denne type journalistikk, er den del av informasjonskravet som er beskyttet av EMK art. 10. Mediernes undersøkelsesfase har et særlig vern mot inngrep. Dette må tillegges vekt i vurderingen av om det å la mediene være til stede i et lokale der det kommer pasienter, er et brudd på taushetsplikten. Det samme må konsekvensene av en slik tolkning: det vil gjøre det tilnærmet umulig å drive den type journalistikk.

Både rettslig og etisk har mediene en viktig samfunnsoppgave i å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelse fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre. En avveining mellom risikoen for at personopplysninger kan komme på avveie, og behovet for å verne mediernes undersøkelsesfase på et område som har stor allmenn interesse, tilsier at offentlig institusjoner bør legge til rette for denne type journalistikk.

En så streng tolkning av taushetsplikten risikerer vi også at det blir umulig å dokumentere fra sykehus ved alvorlige hendelser. Dette fikk vi demonstrert under pandemien. Norge stengte ned 13. mars. Det tok nesten to måneder før samfunnet fikk se pressebilder fra innsiden av et sykehus i Norge, i en reportasje i Aftenposten 4.5.2020¹¹. Aftenposten var da første avis inne på

⁸ <https://sykepleien.no/2019/02/en-dag-i-hjemmetjenesten-jeg-teller-ikke-minutter>

⁹ <https://www.nrk.no/dokumentar/xl/uten-ansikt-1.14005152>

¹⁰ [Fortjener Åpenhetsutvalget navnet sitt? \(aftenbladet.no\)](https://aftenbladet.no)

¹¹ <https://www.aftenposten.no/norge/i/pL2Gm6/se-de-foerste-pressebildene-inne-fra-et-norsk-sykehus-under-koronakrisen>

Lovisenberg Diakonale Sykehus, som til da hadde behandlet over 90 pasienter med covid-19. Dermed mangler vi viktig fotodokumentasjon av en av de største krisene som har rammet Norge i fredstid. Til sammenligning slapp NRK inn på intensivavdelingen til San Gerardo-sykehuset i Italia april samme år, og en reporter fra det britiske tv-selskapet Sky News slapp inn på et sykehus i Bergamo i slutten av mars.¹²

5. Til punktet: Kan helsepersonell bære kamera på kroppen?

Til punktet om helsepersonell kan bære kamera på kroppen er dette ikke en løsning som ivaretar behovet for journalistikk. Vårt utgangspunkt er derfor at man bør strekke seg langt for å unngå dette, og heller la mediene gjøre dette. At helsepersonell tar bilder er en kriseløsning som ikke møter samfunnets behov for journalistikk. Bilder og gjenfortellinger fra sykehusansatte har ikke den samme verdien som å la objektive fotojournalister beskrive den virkeligheten sykehusansatte står i. Samtidig bør ikke dette utelukkes som metode, i situasjoner der dette er eneste måte å dokumentere forhold av allmenn interesse, for eksempel der smittevern hensyn eller sikkerhetshensyn gjør at pressen ikke kan slippe inn. I avveiningen mellom ingen dokumentasjon og at helsepersonell bærer kamera, kan det være riktig å lande på at helsepersonell bærer kamera. Det er likevel viktig å være klar over at dette ikke erstatter pressebilder.

Med vennlig hilsen

for Norsk Presseforbund
Elin Floberghagen, generalsekretær

For Norsk Journalistlag
Ina Lindahl Nyrud, advokat

For Norsk Redaktørforening
Reidun Kjelling Nybø, generalsekretær

For Mediebedriftenes Landsforening
Randi S. Øgrey, adm.dir.

¹² <https://www.abcnyheter.no/helse-og-livsstil/helse/2020/03/20/195660289/innsiden-av-italias-hardest-rammede-sykehus-rett-og-slett-skremmende?nr=1>